

پیشینه تاریخی فردوس

تون قدیم و فردوس کنونی از شهرهای بسیار کهن خراسان بزرگ است که در حاشیه کویر نمک از قدیم الایام یکی از باراندازهای مهم شرق به غرب ایران محسوب می شده است بدون شک طی فاصله زیاد بین شهرهای شرقی، غربی و جنوبی شمالی بدون منزلگاه مناسبی چون فردوس که بتواند ضمن ارائه تسهیلات رفاهی و خدماتی شرایط امنیتی لازم را برای عبور کاروانیان فراهم نماید امکان پذیر نبوده است. انجام این مسئولیت و ایفای چنین نقش پراهمیتی که بردوش این شهر گذاشته شده بود تاکنون به قوت خود باقی است و همین شرایط فلسفه وجود شهر را تا زمان حاضر استمرار بخشیده و ضرورت بقاء و حیات شهر را مستحکم تر کرده است.

بررسی‌های باستان‌شناسی حکایت از آن دارد که این ناحیه در پیش از تاریخ مانند نواحی دیگر خراسان زیستگاه اقوام باستانی بوده و علاوه بر آن وجود محوطه‌ها، تپه‌های باستانی رونق این ناحیه را تا پیش از اسلام بخصوص در عصر تاریخی به اثبات رسانده است به نحوی که در کتیبه داریوش از این ناحیه بعنوان «ساگارتی» یاد شده است که طایفه ای از پارسها در آن سکونت داشته اند.

اگر اقوام اولیه فردوس را ساگارتیان بدانیم، (ساگارتیان اقوامی پارس نژاد و مهاجر بوده اند که با دیگر اقوام آریایی به جنوب خراسان آمدند) انگیزه اصلی سکونت در این منطقه وجود دره‌های متعدد در دامنه کوههای فردوس بوده است، این مکانهای مناسب آب و هوایی در منطقه تون مناسب گله داری و زراعت و اسکان به حساب می آمده است. در حال حاضر پس از گذراندن سده‌های مختلف زندگی، مردم ساکن شهرستان، فرهنگی ایرانی دارند و اکثریت آنها مسلمان و پیرو مکتب شیعه هستند. زبان اهالی شهرستان با لهجه محلی خاصی می باشد و طرز جمله بندی در محاوره به سبک دوره ساسانی است. زبان و ادبیات موجود از گذشته را میتوان بقایای فارسی دری دانست. اما با توجه به بالا رفتن سطح تحصیلات و جابجایی بسیاری از افراد برای ادامه تحصیل و... به شهرهای دیگر و وجود افراد غیر بومی، این لهجه اصالت گذشته اش را از دست داده است.

شعرا و ادیبان و دانشمندانی که در شهر زندگی می کرده اند نیز آثاری به لهجه محلی نگاشته اند، این کتابها از نویسندگانی چون نثاری تونی و میر تونی هنوز هم موجودند. فردوس از دیرباز مهد علم و دانش بوده است بطوریکه علمایی چون محمدحسین فاضل تونی، استاد بدیع الزمان فروزانفر از مشاهیر ادب ایرانی و شاعرانی برجسته همچون آفتی تونی، آهی تونی، علاءالملک تونی و دکتر محمد جعفر یاحقی استاد ادبیات فارسی (معاصر) در شهر فردوس می زیسته اند.

آثار بجا مانده از معماری و هنرها و صنایع دستی نیز نشان از فرهنگ دیرینه این سرزمین دارد. صنایع سفالگری، گچ بری، قالی بافی، گبه بافی، گلیم بافی، حصیر بافی، و نمد مالی، از قدیم در فردوس معمول بوده است. همچنین روغن گیری از دانه های روغنی از دیگر حرفه ها و هنر مردم این شهرستان به شمار می آید.

موسیقی نیز در این سرزمین از قدیم الایام در اعیاد و جشنها استفاده می شده است. موسیقی در تون منحصر به دهل، ساز، کمانچه و نی بوده است. جشنها و اعیاد مذهبی نیز توسط اهالی فردوس چون نقاط دیگر خراسان برپا می شده و مراسم مذهبی مثل: اعیاد غدیر و قربان و نیمه شعبان، تعزیه خوانی تاسوعا و عاشورا، اعیاد و مراسم آیینهای ملی همچون: چهارشنبه سوری، عید نوروز و سیزده بدر هر ساله برگزار می گردد. علاوه بر آن این شهرستان دارای مراسم محلی و قومی است. یکی از این آیینها، آیین برداشت محصول می باشد. همچنین اهالی این شهرستان دارای بازیها و سرگرمی های خاص خود هستند، بازیهای محلی هنوز در بین جوانان و نوجوانان جایگاه ویژه ای دارد.

این شهر تا سال 1308 خورشیدی تون نام داشته و در متون قدیم اغلب به نام بلده طیبه تون نامیده شده و درمکاتبات دوره صفویه نیز به نام دارالمومنین تون نامیده شده است که در سال 1308 حسب خواسته اهالی به موجب تصویب نامه دولت وقت نام تون به فردوس تغییر یافت.

فردوس در لغت به معنی بهشت و باغ انگور است و اصلا ریشه اوستائی دارد ، تون دیروز و فردوس امروز گرچه از سابقه طولانی برخوردار است لیکن نخستین کتابی که از آن نام برده اشکال العالم جیرانی متعلق به قرن چهارم هجری می باشد ، از آن به بعد نام تون به مناسبت های مختلف درمتون و سفرنامه های مختلف دیده شده که اغلب از آن به عنوان شهری بزرگ و آباد نام می برده اند ، دلایل و شواهد تاریخی نشان می دهد که در گذشته های دور که تون اهمیت و اعتباری تاریخی و جمعیتی داشته - به ویژه تا دوران اقتدار اسماعیلیه - و حتی سده های پس از آن به ولایت قهستان تعلق داشته و در کنار قاین یکی از دو شهر مهم آن ولایت بوده است.

در دوره های اخیر که این شهر اهمیت پیشین خود را از دست داده بود با طبس بر روی هم منطقه واحدی را تشکیل داده و عبارت تون و طبس جای تون و قاین را گرفت ، بنای شهر تون به دوران قبل از اسلام می رسد و در دوران های گذشته این شهر مرکز فعالیت های فکری و عقیدتی فراوانی بوده است چنانکه روزگاری بزرگترین کانون فعالیت اسماعیلیان به شمار می آمده و آثاری از آن دوران نظیر قلعه و برج و باروهائی هنوز باقی است.

